

Franckesche Stiftungen zu Halle

Pavli Manvtii Commentariivs In M. Tvllii Ciceronis Epistolas Ad Diversos

Accedvnt Eivsdem Scholia Et Hieronymi Ragazonii In Easdem Ciceronis
Epistolas Commentariivs

Manuzio, Paolo

Lipsiae, A.C. MDCCLXXIX

VD18 90852230

Epistolae VIII.

Nutzungsbedingungen

Die Digitalisate des Francke-Portals sind urheberrechtlich geschützt. Sie dürfen für wissenschaftliche und private Zwecke heruntergeladen und ausgedruckt werden. Vorhandene Herkunftsbezeichnungen dürfen dabei nicht entfernt werden.

Eine kommerzielle oder institutionelle Nutzung oder Veröffentlichung dieser Inhalte ist ohne vorheriges schriftliches Einverständnis des Studienzentrums August Hermann Francke der Franckeschen Stiftungen nicht gestattet, das ggf. auf weitere Institutionen als Rechteinhaber verweist. Für die Veröffentlichung der Digitalisate können gemäß der Gebührenordnung der Franckeschen Stiftungen Entgelte erhoben werden.

Zur Erteilung einer Veröffentlichungsgenehmigung wenden Sie sich bitte an die Leiterin des Studienzentrums, Frau Dr. Britta Klosterberg, Franckeplatz 1, Haus 22-24, 06110 Halle (studienzentrum@francke-halle.de)

Terms of use

All digital documents of the Francke-Portal are protected by copyright. They may be downloaded and printed only for non-commercial educational, research and private purposes. Attached provenance marks may not be removed.

Commercial or institutional use or publication of these digital documents in printed or digital form is not allowed without obtaining prior written permission by the Study Center August Hermann Francke of the Francke Foundations which can refer to other institutions as right holders. If digital documents are published, the Study Center is entitled to charge a fee in accordance with the scale of charges of the Francke Foundations.

For reproduction requests and permissions, please contact the head of the Study Center, Frau Dr. Britta Klosterberg, Franckeplatz 1, Haus 22-24, 06110 Halle (studienzentrum@francke-halle.de)

[urn:nbn:de:hbz:5:1-219543](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:5:1-219543)

Paula] Raro quidem cognominibus mulieres utebantur: sed, numquam, qui putarunt, plane falluntur. id quod, ut Plutarchi testimonium omittam, vel hic locus ostendit. Sullae vero filiam, quam Miloni nupsisse proxime diximus, quis nescit Corneliam fuisse, cum eadem tamen Fausta vocaretur? quid Orestilla, a Coelio et Sallustio bell. Cat. c. 15 et 35 quid Laterensis a Valerio Max. lib. 8. c. 2, nominata, non aperte cognomen est? nam a nominibus omnes appellatas, ut Valeria, Terentia, Tullia, satis inter omnes constat. Haec vero Paula eadem est, quae Polla vocatur lib. II. epist. 8. sic *olla pro nulla*.

Valeria] Cum sit soror Triarii, Valeriae gentis esse eam oportuit.

Triarii] Hic est P. Valerius Triarius, qui Scaturum accusauerat Cicerone defendente, eius Triarii filius, qui legatus L. Luculli bello Mithridatico male rem gesserat.

Sed hic eloquentia valuit, et in Bruto c. 76. praeclare laudatur his verbis: *Me quidem admodum delectabat etiam Triarii, in illa aetate, plena litteratae senectutis oratio. quanta severitas in vultu! quantum pondus in verbis! quam nihil non consideratum exibat ex ore!* Lib. I. etiam de Fin. c. 5. testimonium ei doctrinae tribuitur. Perit civilibus armis: quod in eodem Bruto legitur.

D. Bruto] Qui cum M. Bruto et C. Cassio Caesarem occidit.

Nondum retulerat] Nondum retulerat, ad quos referendum erat, de novis nuptiis. nam de diuortio retulisset, ante quam fieret.

Minime vellem] In amici igitur domo.

Imperatorem] Quem de adulteriis percunctari cum non deceat; mihi tamen, inquit, Coelius per iocum, hoc non displicet. Imperator apud Iulum, parta de Amanien-sibus victoria, Cicero appellatus erat.

EPISTOLAE VIII.

ARGUMENTUM.

Privata primum narrat, de iudiciis: deinde subiungit publica, de senatus consilio, de Pompeio, Caesare, Curione: postremo, iterum de privatis agit, quae ad ipsum pertinent, id est de pantheris, de syn-grapha Sittiana, de liberta Philone, et Diogene Gracco.

EXPLANATIO.

Rufum, Rufum] Iterat Rufi nomen, ut indicet magis, de quo loquatur: quasi hoc dicat, Rufum illum, qui tibi tam invidus est, nec absit locus. Hic Rufus quod habuerit cum Vestorio controuersam, ut infra quoque licet coniectere, vocatur *Rufio Vestorianus*

lib. 14. ad Attic. epist. 14. nominatur etiam lib. 6. ad eundem epist. 2.

Mel] Sic appellamus ea, quibus mire delectamur. Plautus in Curc. Act. I. Sc. 3. v. 8.

Assum: nam si *ahsim*, haud ro-cusem, quin mihi male sit, *mel meum*.

Mm 3

Del.

Delicias tuas] Sic locutus lib. 7. epist. 1. *Deliciae tuae, noster Aepus.*

Calumniam tulisse] Ad accusandum descendisse. Infra: *cum Calumniam iurasset.*

Maximo plausu] Omnibus approbantibus: cum laetarentur, quod accusaret accusatorem suum.

Tulisse] Pro, *derulisse*: accusasse de calumnia, praefertim accusatorem suum. unde sequitur: *Nemini hoc deferre munusculum maluit, quam suo accusatori.*

Legis Plotia de vi] Causae de vi ante alias extra ordinem agebantur, quod etiam ex oratione pro Coelio, quem de vi accusatum Cicero defendit, satis liquet. fuere autem de vi leges duae, una tribunitia Plotia, altera consularis Lutatia: de quibus in libro nostro de Legibus.

Dubium illi non erat] Non erat ei dubium, quin condemnaretur. quod ut effugeret, de accusando accusatore suo consilium cepit, eoque crimine, quo causam ab eo extra ordinem dicendam videbat. sperabat enim, eo damnato, prorsus omni se periculo omnique molestia liberatum.

Deferre munusculum] Neminem accusare maluit, quam suum accusatorem. sic locutus epist. 12.

Subscriptore] Erant, qui subscriberent accusantibus, opemque ferrent, ut reus omnino damnaretur. Cicero in Divinat. in Verrem c. 15. pro Cluentio c. 45. lib. 3. ad Q. Fr. epist. 1.

Vsque eo perago] Ita eum oratione exagito, ita vexo, ut Vestorii quoque mentionem faciam. cum quo negotii quiddam Sempronio

fuisse, cognoscitur ex lib. 6. ad Attic. epist. 2.

Fabulam] Non, fictam rem, quales fabulae sunt, sed quod, tamquam fabula, rideri possit.

Tibi pro beneficio dederit] Colatum in te beneficium existimari voluerit.

Si quid iniuriis suis esset, ut Vestorius teneretur ERN. *quod Vestorius teneret*] Cum sit huius loci mihi quidem perdifficilis intelligentia, a duobus veteribus libris, vno Sigonii, altero meo, discedendum non putavi: ut sit, quo niti coniectura possit, si quis ingenio veritatem vestigare voluerit. quod si ex his verbis aliquam omnino cogar elicere sententiam, interpretabor hoc modo: tibi pro beneficio dedit, si quid esset iniuriis suis, id est, si quid esset suo damno suaeque iniuria, quod Vestorius teneret. quasi ademptum sibi aliquid, ac teneri a Vestorio diceret, quod aliqua eius iniuria fieret. nam ut, *iniuria*, interdum aduerbii loco ponimus, ut, *iniuria facis hoc*: sic videtur pronomen addi posse, ut dicatur, *iniuria mea facis hoc*: quemadmodum, *ingratiis*, et *ingratiis tuis, merito*, et *merito meo* veteres dicebant. Paulo asperius hoc est, aliquis dicet. quis negat? verum hanc asperitatem Coelius amavit: ut in eius vita iam ostendimus. Tres praeterea minime recentes libri pro, *si quid*, habent, *si quod*: duo, quo Vestorius. Quod autem pro, *iniuriis suis*, in quo mei quidem scripti libri omnes consentiunt, nonnulli repofuere, *iuris sui*: commentitium suspicor, et eo magis, quod iidem, *iniuriis suis*, esse in suo illo perueteri libro, editis antea,

antea, ut ipsi vocarunt, castigationibus indicauerant: nec tamen huius postea mutationis causam ostenderunt.

Turbarat] *Turbare*, et *conturbare*, decoctionum est: nec desunt apud Ciceronem exempla, lib. 4. ad Attic. epist. 7. et in orat. pro Plancio c. 28.

Quod non venderet, cuiquam reliquerat ERN. *Quod non venderet cuiquam, reliquerat*] *Quisquam*, tribus modis videtur usurpari: cum dubitamus, ut, si quisquam ita sentit: cum negamus, ut, ne quisquam putet: cum interrogamus, ut, quisquam non impudens reperietur? Coelius tamen hic neque dubitat, neque negat, neque interrogat, sed affirmat. et puto veteres ita locutos, quorum scripta sine delectu Coelius imitatus est. confirmatur hoc exemplum altero Aemiliani Scipionis exemplo: cuius verba, ex oratione contra legem iudiciariam Ti. Gracchi a Macrobio lib. 2. Saturn. c. 10. recitata cum legerem, hoc animadverti: Haec cum mihi quisquam narrabat; non poteram animum inducere, ea liberos suos homines nobiles docere. Liber Sigonii habet, quo inquam; orta occasione mendi, quia praeis temporibus quoquam, pro cuiquam, scribatur.

N. his] Se ipsum intelligit, Seruilius causam defendentem.

Inuidiae ERN. *Invidia*] Cum inuisus esset omnibus. Sigonii liber, maxime qui nobis traditus erat inuidiae. minor igitur mutatio fieret, si legeretur hoc modo: maximaque nobis traditus erat inuidia. eisi video sententiam

claudicare: sed in Coelio ferenda sunt omnia.

Laterensis] Iuuentiae gentis.

Postulante] Non accipio pro, accusante. nam accusator Seruilius in causa repetundarum Pilius fuit, non Pausanias. *Postulante* igitur est, petente, ut agere liceret contra eos, ad quos ea pecunia pervenisset. vnus fortasse fuit de creditoribus Seruilius, aut etiam amicus; qui, excusata eius inopia, postularet a praetore, ut, ad quos credita Seruilio pecunia pervenisset, quaereretur; quando Seruilius ipse solvendo non esset. quod impetratum a praetore non est; non quod visitatum non esset; verum, quia Seruilius ei odio erat, confirmat enim Coelius his verbis, quod proxime dixerat: *maxima nobis traditus erat inuidia*. Licuisse autem per leges in causa repetundarum agere aduersus eos, ad quos ea pecunia pervenisset, Cicerone teste in orat. pro Rabirio Post. c. 4. probabimus. *Est, inquit, haec causa, QVO EA PECUNIA PERVENERIT, quasi quaedam appendicula causae iudicatae atque damnatae*. Sunt lites aestimatae A. Gabirio: nec praedes dati, nec ex eius bonis, quanta summa litium fuisset, a populo recepta. Lex aequa est. lubet lex Iulia persequi ab iis, ad quos ea pecunia, quam is ceperit, qui damnatus sit, pervenerit. Si est hoc novum in lege Iulia, sicuti multa sunt fenerius scripta, quam in antiquis legibus, et sanctius iudicata: sane etiam consuetudo huius generis iudiciorum, nova. Sin hoc totidem verbis translatus caput est, quod fuit non modo in Cornelia, sed etiam ante in lege Seruilia: per deos immortales! quid agimus,

aginus, iudices: aut quem hunc
morem novorum iudiciorum in
republicam inducimus? Etat
enim haec consuetudo nota vobis
quidem omnibus, sed, si usus ma-
gister est optimus, mihi debet esse
notissima. Accusanti de pecuniis
repetundis: index sedi: praetor
quaesivi: defendi plurimos, nulla
pars, quae aliquam facultatem di-
cendi offerre posset, non mea fuit.
Ita contendo; neminem unquam,
quo ea pecunia pervenis-
set, causam dixisse, qui in aesti-
mandi liris appellatus non es-
set. Venit etiam in mentem, postu-
lante, de accusatore Pausania di-
ctum esse: quia sequitur, nobis
patronis, quod si ita est, bis de re-
petundis postulatum Servilium di-
cemus, primum a Pausania, et da-
mnatum; licet hic de exitu iudicii
mentio nulla fiat; sed ex his ver-
bis intelligitur, quo ea pecunia per-
venisset; quae actio damnationem
profecto consequitur: deinde a
Pilio: quod indicium nondum esse
factum, manifeste infra demon-
strant ea verba, de repetundis,
sancius, Pilia tradetur, sed aduer-
satur ea ratio, quod, si accusatus
esset antea de repetundis, abiisset
in exilium; nec alterum de eo-
dem crimine iudicium expectasset.

Attili nostri] Cuius vxor Pilia
fuit, saepe in epistolis ad eum no-
minata.

Ferventer] Valde, non frigide:
ut epist. 6. ferventissime concerpitur.

Loqui] Passionem tribuit verbo,
actionem potius requirenti. Sed
antiquum fuit, id est Coelianum.

Quo vento proicizur] Qua fama
valde commotus est Appius, usque
eo, ut eundem Servilium de prae-
varicatione accusarit.

Appius minor] Duos fratres
Claudiae gentis nominat Pedianus
in argumento orationis pro Milo-
ne, filios C. Clodii, qui P. Clodii
frater fuerat. utrique praenomen
Appio fuit; sed, ut internosceren-
tur, Appius maior, et Appius mi-
nor, aetatis ratione habita, voca-
bantur, ut seminae, antequam nu-
berent, cum duae sorores essent,
maior et minor appellabantur. ita-
que duas Octavias, maiorem, et mi-
norem, Suetonius nominat in Au-
gusto c. 4. Pediani verba sunt haec:
Postulaverunt apud eum (Pompe-
ium) familiam Milonis, item Fau-
stae uxoris eius, exhibendam, duo
adolescentuli, qui Appii Claudii
ambo appellabantur, qui erant C.
Claudii filii, qui frater fuerat Clo-
dii, de quibus infra quoque idem
Pedianus mentionem facit. Quae-
ro igitur, cum duo fuerint Appii
fratres, maior et minor, C. Clodii
filii, primum, cur neuter eorum
patris praenomine sit usus: deinde,
cur uterque Appius eodem praeno-
mine? Verisimile est, adoptatos
esse ab eorum patruo Ap. Claudio,
qui Ciliciam rexit ante Ciceronem,
et ab eo praenomen accepisse; quod
fieri solitum est; deinde, ut distin-
guerentur, maiorem, et minorem
esse nominatos. Accedit ad hanc
rationem altera, ut ego arbitror,
aliquanto firmiter, quod in hac epi-
stola vivere patrem eorum Coelius
ostendit: infert enim, quid? si ne-
farias patris confessiones audisses?
at eorum patrem naturalem C.
Clodium iam decessisse, Pedianus
videtur significare, cum dicat, qui
erant C. Claudii filii, qui frater
fuerat Clodii, ex quo sequitur, ut
de patre adoptivo sit intelligen-
dum, qui cum et ipse Ap. Claudius
voce-

vocetur, quemnam putemus esse, praeter Appium illum, qui consul cum L. Domitio fuit, et post consulatum Ciliciam administravit? Nec mirum videatur, eodem praenomine duos fratres esse vfos. nam hoc vfitatum in gente Claudia, ex historia cognovimus. Appius enim Claudius, cognomento Caudex, qui consulatum gessit anno v. c. CCCCLXXXIX. frater fuit Appii Claudii Cacci, teste Gellio lib. 17. c. 21. video etiam apud Liliam lib. 33. c. 22. duos Labeones fratres eodem praenomine appellari.

Ex bonis patris] A patre suo datam Servilio, eius accusatori, vt praevaricaretur.

Diceret] Aut hoc abundat, cum, indicet, dixerit: aut mendosum videtur: cum dicat, ad verbum indicet, rectius accommodetur.

Depositum] Ab Appio patre, quod Servilio daretur, si praevaricatus esset; in quo spem locabat absolutionis suae. Sigonii liber, *positum*.

HS LXXXI] Prorsus hoc depravatam suspicor. nam neque factis magna conficitur pecunia ad emendam praevaricationem: et perfectum potius numerum in veterum libris nominatum animadverti. ac potest ex ignorance antiquarum notarum fluxisse mendum, et factum esse LXXXI. ex eo, quod fortasse fuit, CCCIDDD, quae sestertiorum erunt centum millia, id est, pecuniae nostratis tria millia scutatorum. quinquam ne haec quidem corrupto accusatori merces pro rei magnitudine satis ampla mihi videtur.

Amentiam] Qui flagitium appetat patris sui, a quo reo indicet datam Servilio pecuniam, vt praevaricaretur.

Aktionen] In persequenda accusatione. quid enim stultius, quam in consilium mittere eosdem illos iudices, qui lites aestimarent?

Nefarias] Nefas enim, pecunia salutem emere, accusatore corrupto.

Mittit in consilium] Post auditam cognitamque causam, vt sententias de Servilio ferrent: cum eos reuocare deberet, vt suspectos. Mittebat iudices in consilium accusator, vt hic, et pro Cluentio c. 30. *Cur eum, cum in consilium iretur, Cluentius et Canutius abesse patiebantur? cur cum in consilium mittebant, Stalenum indicem, cui pecuniam dederant, non requirebant?* Et apud Valerium Max. lib. 6. c. 2. *Cu. Piso, Manilii accusator, interroganti Pompeio, cur se quoque non accusaret; da, inquit, vades reipublicae, te, si postulatus fueris, civile bellum non excitaturum: iam de tuo prius, quam de Manilii capite in consilium iudices mittam.* Praetoris quoque mittentis in consilium iudices, exemplum habemus in Aesconio. *Cato praetor, inquit, in consilium de calumnia accusatorum misit.*

Qui lites ERN. litis aestimarent] Qui de repetundis iudicarent. in causis enim repetundarum lites aestimabantur: vt, quantum a reo damnato esset exigendum, cognosceretur. Hinc licet intelligere, accusatum Appium patrem a Servilio de repetundis, eoque praevaricante absolutum. nec dubito,

Mm 5

dubito,

dubito, quin repetundarum crimen ob Sardiniam auare administratam obiectum Appio sit: nam eam praetor rexerat: quod apud Plutarchum in Caesare legimus. Iudices autem, qui eum absoluerunt, nunquam omnino accusatum ab Appio minore Seruilius damnauerunt: ne, si praeuaricationem crederent, suum de Appii absolutione iudicium damnare viderentur: quem absoluit propter innocentiam videri volebant, non quod Seruilius praeuaricator causam prodidisset. Stulte igitur Appius minor eos iudices in consilium misit, ut sententias de Seruilio ferrent. Hic ne quis miretur, quod, cum dixerit postulatum a Pilio Seruilius de repetundis, iudicium factum de praeuaricatione prius, quam de repetundis, demonstrat. nam praeuaricationis causa tamquam appendix est rei iudicatae: itaque extra ordinem statim agitur. Qui autem de repetundis, iidem de corruptis iudiciis iudicabant: et ad crimen corrupti iudicis praeuaricatio pertinet. itaque mirum non est, qui iudices in Appii causa repetundarum fuerant, eosdem in Seruillii praeuaricationis causa sedisse. Pro Cluentio c. 32. *An ut praeuaricaretur? Iam id quoque ad corrumpeudum iudicium pertinet.* Et c. 37. *Fiduculanus quid fecisse dicebatur? accepisse a Cluentio H-SCCCC. Cuius erat ordinis? senatorii. Qua lege in eo genere a senatore ratio repeti solet? de pecuniis repetundis.* Quod autem, *litis*, pro *lites*, scriptum sit; antiquae consuetudinis est. Priscianus lib. 7. *lites*, et *litis*: Cicero in *frumentaria*: *Sodasti etiam litis illorum.*

Aequo numero] Aequo senten-

tiarum numero reus absoluebatur. habendam scilicet humanitatis rationem veteres illi legum latores censuerunt; ut, in re dubia, ad misericordiam inclinatio fieret. testem habeo Ciceronem in orat. pro Cluentio c. 27. *In consilium*, inquit, *erant ituri iudices triginta et duo: sententias decem et sex absolutio confici poterat.* Confirmat in Mario Plutarchus: Πλατάρχως ἀπέφραγεν, ἵσταν τὸν ψήφον γενόμενον. Hoc Laterensis ignorans, cum absolutum Seruilius, ob sententiarum paritatem, pronunciare deberet, non pronunciauit absolutum, neque de sententiarum numero mentionem fecit, sed, cum tres ordines, senatus, equites, tribuni aerarii lege Aurelia iudicarent, ordinum iudicia exposuit; quibus absolutum Seruilius, haec infra verba demonstrant, *pro absoluto Seruilius haberi coeptus*. in quo geminus Laterensis error agnoscitur, primum, quod aequo sententiarum numero absolui reum ignorauit: deinde, quod in absoluendo, aut condemnando habendam ordinum rationem arbitratus est; ut, quem ordines duo absoluerunt, aut damnauerunt, is absolutus, aut damnatus putaretur: cum non intelligeret accidere posse, ut, a duobus ordinibus absolutus reus, tamen damnaretur, ex vniuerso sententiarum numero, quarum maior pars vel salutem reo, vel poenam afferebat. exempli gratia, senatores reum absoluunt, item equites, sed utrique paucis sententiis: tribuni aerarii omnes, aut plerique condemnant. quis non videt absolui reum, si ordinum potius, quam sententiarum, ratio ducatur? contra tamen accidit: nam sententiae

numera-

numerabantur, separatim quidem primo cuiusque ordinis, sed ut mox summa fieret ex omnibus: quarum maiorem numerum vel absolutio rei, vel calamitas consequebatur. quod ne putetur a coniectura ductum, quae saepe, tamquam in lubrico posita, ad falsa prolabitur: praeclarum contra ordines (ut ita loquar) pro sententiis habemus exemplum in utilissimo Pediani commentario in Mil. c. 35. in quo damnatus a duobus ordinibus M. Scaevola, ex numero tamen sententiarum impunitatem assequitur. verba recitemus: *Defenderunt* (Scaevola) *M. Cicero, M. Coelius: obtinueruntque, ut una sententia absolueretur. Condemnaverunt senatores decem, absoluerunt octo. Condemnaverunt equites Romani novem, absoluerunt octo. sed ex tribus acriis decem absoluerunt, sex condemnauerunt.* Alterum succurrit exemplum lib. 2. ad Q. Fr. epist. 6. nam de Sex. Clodio absoluto significans, *ei tres, ait, sententiae tuerriinae in consilio defuerunt.* Subiungit autem: *senatorum una copiose absoluit, equitum adaequavit, tribuni aerarii condemnarunt.* Ex quo patet, si ordines considerentur, dubium esse iudicii exitum; cum unus absoluat, alter condemnet, tertius aequo sententiarum numero nihil decernat. numeratis autem senatorum ac tribunorum sententiis, (nam equitum pares fuere) vixit tribus sententiis ea pars, quae absoluebat: qui senatores fuere: dixit enim, *senatorum una copiose absoluit.* Quid? ipse Coelius non idem ostendit verbis ex legis capite vno et centesimo recitatis? *Quod eorum iudicium maior pars iudicavit, id ius ratumque est.*

Vt solent] Vt solent praetores, postea quam, quid iudices senserint, pronunciarunt.

Non redigam] Antiqui moris ignoratione sententia nobis obscuratur. absolutionem quidem significari, e sequentibus verbis intelligo.

Pro absoluto] Cum eum ab ordinibus absolutum praetor pronunciasset.

Legis] De iudiciis.

In tabulas] In quas reorum omnium absolutiones, damnationesque referebantur.

Absolutum non retulit] Primum ex ordinum iudiciis Laterensis absolendum Seruilium putauerat: mox incitiam suam deprehendit, lecto legis capite vno et centesimo, in quo, numerandas iudicum sententias, plane cognoscebatur, omissa ordinum mentione. sed hic etiam lapsus est, opinatus ideo non absolutum Seruilium, quia iudicum pars maior pro eo non iudicasset: cum par sententiarum numerus ad absolendum sufficeret.

Ordinum iudicia perscripsit] Haerebat Laterensis. pronunciauerat iam, ab ordinibus absolutum Seruilium: ex quo referre in tabulas absolutum oportuit. rursus, cum eum a maiore iudicum parte non esse absolutum videret, putavit se contra legem facere, si absolutum scriberet: itaque, ne vel contra suam pronunciationem, vel contra legem committeret, (cum ex pronunciatione absolendus, ex lege damnandus ei videretur) neque absolutum, neque damnatum in tabulas retulit; scripsit, quid singuli ordines iudicassent.

Postu-

Postulante] De repetundis. nam eodem crimine postulare non licebat.

Cum L. Lollio transiegit] Vel amicus Laterentis fuit Lollius, cum quo de absolviendo Seruilio consilium cepit, vel ipsius Seruillii patronus.

Relaturum] In tabulas absolutum.

De repetundis saucius] Saucius et laesus iudicio praecuaricationis, (siquidem neque absolutus, neque damnatus est) de repetundis accusandus Pilio tradetur.

Nam de diuinatione] Causam exponit, cur, cum ab Appio et Pilio postulatum Seruilius dixisset, unum postea Pilius nominarit. Quod ad diuinationem, inquit, attinet, Appius contendere cum Pilio non est ausus, vter accusare Seruilius deberet. *Diuinatio* dicebatur oratio, in qua de accusatore deligendo disputabatur; vel quod non de facto, sed de futuro coniectura quaereretur; vel quod iniurati iudices in ea causa federent, et, quod vellent, praesentire de utroque possent; vel quod res ageretur sine testibus, et sine tabulis, et, his remotis, argumenta sola sequerentur iudices, et quasi diuinarent. sic enim putauit Asconius, cum Ciceronis Diuinationem in Verrem explanaret, in argumento. videndus et Gellius lib. 2. c. 4.

Cum calumniam iurasset] *Iurare calumniam*, est, iureiurando profiteri se accusatorem, in causa tamen haudquaquam iusta. Livius lib. 33. c. 47. *Romanos in Hannibalem, et ipsos causam odii quaerentes, instigabant.* Itaque, diu repugnante Scipione Africano, quia

parum ex populi Romani dignitate esse dacebat, subscribere odiis accusationibusque Hannibalis, et factionibus Carthaginiensium inferere publicam auctoritatem; nec satis habere, bello vicisse Hannibalem, nisi velut accusatores calumniam in eum iurarent, ac nomen deferrent: tandem peruicerunt, ut legati Carthaginem mitterentur, qui apud senatum eorum arguerent, Hannibalem cum Antiocho rege consilia belli facendi inire. Padianus in commentario Cornelianae: Huc illud pertinet, cum iurasse dixit, semel priuatim, et iterum legatum, scilicet cum in Curionem calumniam iurauit. Supra quoque in hac ipsa epistola, calumniam maximo plausu tulisse, pro, ad accusandum descendisse.

Seruiliis] Propinquis M. Seruillii.

De vi reus a quodam emissario suo, Titio, factus est ERN. *Emissario est factus*] In antiquo libro Mediceae bibliothecae, et in duobus praeterea, Petri Bembi, et Vbaldini Bandinelli, legitur, *emissus rustetio factus*. fortasse corrigendum, *emissario*, S. *Tettio factus*: vt existimat amicissimus meus. Tettios autem et libertos, et amicos Claudiorum fuisse, in qua gente erat Appius, offendit Asconius, vbi in orat. pro Milone c. 14. illum locum explanat: *haec insidiosa Pompeio est*. quamquam ibi tantum de Damione Clodii liberto loquitur. sed Damionem Tertiae gentis fuisse ostenditur lib. 4. ad Attic. epist. 3. itaque hic Coelius, de Appio loquens, accusatus, inquit, est a quodam suo emissario Sex. Tettio. nam cum, *Sexus*, antiqui significat-

gnificare volebant, vel *Sex.* scribebant, vel *S.* ita patebit et vera lectio et sententia. quo quidem eo magis inclino, quod etiam in libro pernetere Caroli Sigonii scriptum video, *omissa rustetio*: ut in hac varietate augeatur mendi suspicio, et ad veritatem indagandam qualis latior via patefiat.

Resse hoc par habet] Praeclare componuntur hi duo: cum emissarius eum ipsum reum faciat, a quo in alios emitti solitus erat. *Gladiatorum par*, dixit Cicero de optimo genere oratorum c. 6. quam vocavit *compositionem* lib. 2. epist. 8.

Eum] Caesarem.

Post Kal. Mart.] Pugnare videtur hic Coelii locus cum Ciceronis loco lib. 3. ad Attic. epist. 3. in quo, Pompeium M. Marcello consuli, finienti provincias Gallias Kal. Mart. restituisse, diserte scriptum est. Nec tamen aut Coelium, aut Ciceronem mentiri, credibile est. de Pompeii potius leuitate et inconstantia cogimur suspicari, qui, cum restitisset Marcello consuli, contra Caesarem agenti, postea cum eodem Marcello confenserit de successore Caesari mittendo. epistola quidem huius libri decima, hoc sensisse ostenditur, ne senatus consultum vllum fieret: quod erat, ne Caesari succederetur, contra Marcelli consulis relationem.

Auctoritatesque perscriptae] Auctoritates dicebantur senatus consulti, nomina senatorum, qui scribendo attuissent: quod auctoritatem et quasi pondus adderent senatus consulto. *Prascriptae* autem, non *perscriptae* mihi placere ostendi iam lib. 5. epist. 2. in eo loco,

illud senatus consultum ea praescriptione est.

Auctoritas] Sic liber Sigonii, et alii: mihi potius arrideret, *auctoritates*: cum et Coelius proxime dixerit, *auctoritatesque praescriptae*; et Cicero lib. 3. de Orat. c. 2. *Eundem (id quod in auctoritatibus praescriptis exstat) scribendo affuisse.*

In aede Apollinis] Senatus habebatur vel in sacris aedibus, vel in templis non sanctis, ut in curia Hostilia. templorum enim alia sancta, alia non sancta, ut ait Varro lib. 6. de L. 1.

Scribendo affuerunt] Imminutum est, et subaudiendum, *senatus consulto*. sic enim tunc loquebantur. exempla vide lib. 15. epist. 6. lib. 7. ad Attic. epist. 1. lib. 3. de Orat. c. 2. Integrum autem posuit lib. 12. epist. 29. *alicui senatus consulto, quod contra dignitatem tuam fieret, scribendo Lamiam affuisse.* Ponor ad scribendum, pro, ponor affuisse scribendo, dixit lib. 9. epist. 15. Lampridius in Hellogabalo c. 4. *Vbi primum diem senatus habuit, matrem suam in senatum rogari iussit. Quae cum venisset vocata ad consulum subsellia, scribendo affuit, id est, senatus consulti conficiendi testis.*

L. Domitius, Cn. F.] Scitu dignum est, quod in Nerone c. 1. scripsit Suetonius. *Perseuerarunt, inquit, omnes in eodem cognomine. Ac ne praenomina quidem vlla, praeterquam Cnei, et Lucii, usurparunt, eaque ipsa insigni varietate, modo continuantes vnumquodque per trinas personas, modo alternantes per singulos. Nam primum, secundumque, ac tertium*

Atheno-

Ahenobarborum, Lucios: rursus sequentes tres ex ordine, Cneos acceperimus: reliquos non nisi vicissim, tum Lucios, tum Cneos. Hic autem, qui scribendo affuit, consul fuerat cum Appio Claudio, Caesaris inimicissimus, quem praetor abeuntem consulatu, quem aduersus auspicia legesque gessisse existimabatur, ad disquisitionem senatus vocauit: mox consul imperatorem ab exercitibus Gallicis retrahere tentauit: successorque ei per factionem nominatus, principio civilis belli ad Corfinium captus est. vnde dimissus, Massilienses, obsidione laborantes, cum aduentu suo confirmasset, repente destituit: acieque demum Pharfalica occubuit: vir neque satis constans, et ingenio truci, quippe qui, consultante Cn. Pompeio de mediis, ac neutram partem sequentibus, solus censuit hostium numero habendos. De hoc, vt oratore, Cicero sic in Bruto c. 77. *L. Domitius nulla ille quidem arte, sed latine tamen, et multa cum libertate dicebat.* Cneus autem pater eius, hic nominatus, is est, qui in tribunatu pontificibus offensior, quod altum, quam se, in patris sui locum cooptasset, ius sacerdotum subrogandum a collegiis ad populum transtulit: at in consulatu, Allobrogibus, Aruernisque superatis, elephantum per provinciam vectus est: turba militum, quasi inter sollemnia triumphi, praesequente. In hunc dixit Lichnius Crassus oratore non esse mirandum, quod aeneam barbam haberet, cui os ferreum, cor plumbeum esset. Haec Suetonius c. 2. Addit Pedianus in orat. pro Scauro, ab eo tribuno plebis, quod in augurum collegium a M. Scauro,

principe ciuitatis, cooptatus non esset, diem ei dictam ad populum, et multam irrogatam, quod eius opera sacra multa populi Romani diminuta esse diceret. Notatur vt perfidus a Valerio Max. lib. 9. c. 6. quod Bituitum, regem Auernorum, per colloqui simulationem arcessitum, hospitioque exceptum, vinxisset, ac Romam naue deportandum curasset. quod an vere scriptum sit a Valerio, potest ambigi: cum Linius lib. 61. Q. Fabium, Domitii successorem, aduersus Bituitum feliciter pugnasse tradiderit. Idemque Orosius lib. 5. c. 14 scriptum reliquit.

Ahenobarbus] Vt distinguatur a Caluinis. nam, vt idem Suetonius c. 1. ex gente Domitia duae familiae claruerunt, Caluinorum, et Ahenobarborum. Ahenobarbi auctorem originis, itemque cognominis habent L. Domitium; cui rure quondam reuerenti iuuenes gemini, augustiore forma, ex occursum imperasse traduntur, nuntiaret senatui ac populo victoriam, de qua incertum adhuc erat; atque in fidem maiestatis, adeo permixsisse malas, vt e nigro rutilum, acrique assimilem capillum redderent. Quod insigne mansit et in posteris eius, ac magna pars rutila barba fuerunt. Confirmatur idem a Plutarcho, in Paulli vita, de huius origine cognominis. Quod autem, Ahenobarbus, non, Aenobarbus, maluerim scribere, si quis lapides Capitolinos inspexerit, non mirabitur. Deductum videtur non ab, aeneus, aenea, aeneum, sed ab, ahemus, ahena, ahenum, quod Gellius lib. 2. c. 3. adspiratione inter duas vocales interiecta, scribere veteres consueuisse demonstrat.

Q. Caeci-

Q. Caecilius] Hic est Scipio ille, Magni Pompeii focer, eiusdemque in tertio consulatu collega, qui afflicta Pharsalico proelio partes Pompeianas, in Africa rursus ope lubae regis excitavit, victusque a Caesare, ne victoris in potestatem veniret, ipse sibi mortem conscivit. Transiit autem a Corneliis in Caecilios, assumpto patris adoptivi cognomine Pio, quod cum *Q. Metellus Pius*, Numidici filius, Pontifex Max. adoptauerat. id quod in Dionis historia legimus lib. 40. Hunc Cicero *Nissicum* vocat lib. 2. ad Attic. epist. 1. quod eius patris maiorumque cognomen fuerat. Dio eodem libro. Idem tamen vetere praenomine, quod a naturali patre acceperat, *Publius* appellatur interdum, ut a Cicerone in orat. pro domo c. 47. et in epitome Iuliana lib. 114. et apud Eutropium lib. 6. c. 13. Pater autem eius, ut eodem loco Dio scripsit, fuerat Scipio *Nassica*, auus item *Nassica*, quem nominat Cicero in *Beuto* c. 34.

L. Villius] Antiqua familia, primis fere temporibus a *Liurio* nominata. *Annales* dicti, ab eo, qui legem tulit, quo anno magistratus capere liceret. *Villium* Annalem Cicero etiam memorat in oratione pro Fundanio, apud Priscianum lib. 7. Antea in omnibus impressis, *Iulius*: primi nos reputamus, *Villius*.

Pom.] Tribus *Pomptina* fuit. nam ex XXXV. tribubus, aliquam, ut inquit *Pedanius*, necesse erat, cuiuscumque esset ordinis, cuius Romanus obtineret. is autem ostendebatur a praenomine suo, a nomine, (nomine autem familia significatur) a patris praenomine, a tri-

bu, a cognomine, ut *Phil. 9. c. 7. Ser. Sulpicius Q. F. Lemonia, Rufus*. *Lemonia* enim tribus est ablativi casus: ut sit, ex *Lemonia*, ut inquit *Asconius*. in lapidibus autem antiquis fere semper, in libris aliquando prioribus tantummodo litteris significari tribus animadvertas, ut in hoc senatus consulto. ubi enim legitur, *Pom.* sciendum est *Pomptinam* intelligi: ubi *Pop. Popilliam*: ubi *Pup.* *Pupiniam*: ubi *An. Aniensem*: quod cum antea non esset exploratum, alii pro *An. Capito*, duabus vocibus coniunctis legebant *Anapito*: *Bernardinus* autem *Rutilius* in suis annotationibus credidit, antiquas notas fuisse, quae significarent, *Ateii nepos*. in quo quam deceptus sit, non attinet dicere. si enim ab alio ostendendus aliquis erat, non ab eius nomine, sed a praenomine ostendebatur. sed incidit in errorem, quia tribum *Aniensensem* non agnovit, quae duabus modo litteris, ut iam dixi, scripta fuerat. quae me ratio movit, ut ubi, *Puphriu*, in tantum verbo antea legebatur, duobus in nostro libro scriberem, *Pup. Hirrus*, id est, *Pupinia Hirrus*. tribus enim ante cognomen ponebatur, ut et hic, et alibi licet videre. Quoniam autem hanc tribuum cognitionem non ita facilem esse perspicimus, (nam et *Volateranus*, et *Alexander*, qui dies *Geniales* scripsit, et alii, quos non necesse est commemorare, parum videntur in suis libris earum numerum et nomina tenuisse) studiosis non fore prorsus inutile, aut iniucundum arbitramur, si, quae in hanc rationem dispersa in veterum monumentis leguntur, coacta huc afferamus. quae cum olim scripserim adole-

adolefcens, cum haec noua videbantur; nunc eadem, correptione quadam, breuiffime colligam.

Fuerunt igitur Romanae tribus omnino XXXV. quarum nomina infra fcripfimus, et fcriptores aliquot, qui de iis locuti funt, appofuimus, vt inde facilior earum ac certior vnique cognitio fit.

AEM. vel AEMI. Aemilia. Cicero lib. 2. ad Attic. epift. 14. Liuius lib. 38. c. 36. antiquae vrb. infer. 75.

ANI. Anienfis. Cicero pro Plancio c. 22. Liuius lib. 10. c. 9. antiquae vrb. infer. 160, 175. et in libro Petri Appiani de infcriptionibus antiquis totius orbis, 93.

ARN. vel ARNIEN. Arnienfis. Cicero in Agraria 2. in Rullum c. 29. Liuius lib. 6. c. 5. et lib. 29. c. 37. vbi corrupte legi putamus *Narnienfis*. nam lapis antiquus, quem Vulgnis in templi parietibus vidimus, expreffam Arnienfis mentionem continet.

CLA. Claudia. Liuius lib. 2. c. 16. Virgilius lib. 7. Aen. v. 708. Dionysius Halic. lib. 5. antiquae vrb. infer. 75, 84, 114. liber Appiani 479.

CLV. vel CLVST. Cluſtumina. Cicero pro Plancio c. 16. pro Balbo c. 25. antiquae vrb. infer.

COL. Collina. Varro lib. 4. de L. L. Plinius lib. 18. c. 3. Feſtus. antiquae vrb. infer. 27, 99, 120. liber Appiani 110.

COR. Cornelia. Liuius lib. 38. c. 36. antiquae vrb. infer. 29.

ESQ. vel EXQ. Esquilina. Varro lib. 4. de L. L. Plinius lib. 18. c. 3. Feſtus, antiquae vrb. infer. 75. Eſt praeterea in aedibus viri optimi, valdeque eruditi, Gentilis Delphini Romani, fragmentum antiqui lapidis cum hac tribu.

FAB. Fabia. Horatius lib. 1. epift. 6. v. 52. Suetonius in Auguſto c. 40. antiquae vrb. infer. 61, 73, 74, 76. et Petri Appiani lib. 62, 66, 335, 343, 500.

FAL. Falerina. Liuius lib. 9. c. 20. in libro Appiani 105, 120. et Neapoli antiquus lapis eſt ita infcriptus:

C. PISTORIO. C. F. FAL. FIRMO. AEDIL. II VIR. CVRATORI. OPER. PVBLICOR.

item Iosephus ἐν τῷ τῆς Ἰσ. δεικνῆς ἀρχαιολογίας λόγ. ιγ', κεφ. ιζ'.

GAL. Galeria. Liuius lib. 27. c. 6. Plinius lib. 7. c. 49. (et ſi pro *Galeria* legitur *Galerius*: ſed corrigendus locus eſt ex antiquo libro auunculi mei Franciſci Aſulani) et antiquae vrb. infer. 89, 142, 159. liber Appiani 14, 15, 16, 19, 21, 22.

HOR. vel HORAT. Horatia. Scriptum in libris de hac tribu nihil eſt: in lapidibus tamen ſaepe nominatur. Deductam ſatis conſtat a vetere familia patricia, vt alias non paucas.

LEM. Lemonia. Cicero pro Plancio c. 10. Phil. 9. c. 7. Feſtus, antiquae vrb. infer. 91, 151.

MAEC.

MAEC. Maecia. hanc in antiquis lapidibus duobus inuenimus:

C. OCTAVIO. C. F. MAEC. VERO.

C. HERBACIO. MAEC. ROMANO.

in libris quinque nominatam obseruauimus, a Tullio lib. 4. ad Attic. epist. 15. a Liuiio lib. 8. c. 17. et lib. 29. c. 37. a Valerio Max. lib. 2. c. 4. a Festo.

MEN. Mentina. Cicero lib. 13. epist. 9. Iosephus ἐν τῷ τῆς Ἰουδαίου ἱερωνολογίας λόγ. 17. καὶ 12. cum quibus lapides tres consentiunt:

C. VALERIO. C. F. MEN. DOLYPIO. MARCIANO.

A. MVNIO. A. F. MEN. EVARISTO.

C. CATIO. C. F. MEN. BALBO. C. CATIVS. C. F. MEN. GALLVS.

Puto tamen hanc tribum fuisse *Meneniam* potius, quam *Mentinam*, et corruptum esse Iosephi locum. deducetur enim ab antiqua familia patricia, ut aliae octo, Aemilia, Claudia, Cornelia, Fabia, Horatia, Papiria, Sergia, Veturia. nam Publilia nomen accepit a plebeia gente.

OVF. Oufentina. Liuius lib. 9. c. 20. Festus. antiquae vrb. infer. 86, 133. in libro Appiani 27, 28, 30, 51, 63, 71, 79, 81, 85, 86. et in lib. Veronensium antiquitatum sic:

Q. EVFEMVS. Q. F. OVF. LVCVELIVS.

PAL. vel PALAT. Palatina. Cicero lib. 2. in Ver. c. 43. Pe-

dianus. Varro lib. 4. de I. L. Plinius lib. 18. c. 3. Liuius lib. 20. Festus. antiquae vrb. infer. 29, 34, 39, 62, 116, 155, 176. liber Appiani 17, 22, 34, 64.

PAP. vel PAPIR. Papiria. Liuius lib. 8. c. 37. Festus. antiquae vrb. infer. 72, 135.

POB. Poblilia, quae dein e *Publilia* scripta est. sicuti ex *Poblius* *Publius* factus est. reperitur in lapidibus et PVB. et PVBL. et PVBLIL. et POB. Liuius lib. 7. c. 15. antiquae vrb. infer. 10. liber Appiani 252. et in libro Veronensium antiquitatum saepe. Exempla *Publiliae*, per u scriptae, quinque habemus, duo in antiquae vrb. infer. 66, 81. tria in Appiani lib. 65, 105, 352. Puto hanc esse, quam Festus *Popilliam* nominat: de qua Valerius Max. lib. 9. c. 10. liber Appiani 297.

POL. Pollia. Liuius lib. 29. c. 37. Valerius Max. lib. 2. c. 4. et lib. 9. c. 10. antiquae vrb. infer. 110, 113, 147. liber Appiani 18.

POM. vel POMP. Pomptina. Cicero lib. 4. ad Attic. epist. 15. Liuius lib. 7. c. 15. Festus. antiquae vrb. infer. 114, 177. liber Appiani 141, 484.

PVP. Pupinia. Cicero lib. 2. ad Q. Fr. epist. 3. Liuius lib. 26. c. 9. Festus. duo antiquorum lapidum exempla exstant; alterum Capuae, D. VIRIDI. D. F. PVP. NIGRI; alterum Patavii, CLAVSIO. C. F. PVP.

QVI. vel QVIR. Quirina. Cicero pro Quintio c. 6. Asconius

Nn

iu

in Cornel. Festus. antiquae vrb. inscr. 15, 34, 44, 115. liber Appiani 14, 17, 18, 19, 103.

ROM. Romilia. Cicero Act. 1. in Ver. c. 8. idemque in Agraria 2. c. 29. Asconius. Varro lib. 4. de L. L. Festus. Sertius in lib. 3. Aen. antiquae vrb. inscr. 165. in libro Veronensium antiquitatum 51.

L. GALLIO. L. F. ROM.

Est etiam Ferrariae semifractus lapis, in imis summi Templi parietibus instratus, in quo ita scriptum vidimus,

— ITIO, T. F. ROM.

SAB. Sabatina. Liuius lib. 6. c. 5. Festus. lapis antiquus Romae in aedibus eximii Cardinalis Carpenfis,

CN. CORNELIO. CN. F. SAB. MVS AEO. MANCIPI. VIAE. APPIAE.

SCA. vel SCAP. vel SCAPT. Scaptia. Liuius lib. 8. c. 17. Suetonius in Augusto c. 40. Festus. Lapidis antiqui exemplum Romae exstat in regione Pantheonis:

C. AVFELIVS. C. F. SCA. SEVERVS.

et idem aliud,

C. GRANTANIVS. SCAPTIA. MACER.

SER. vel SERG. Sergia. Asconius in Cornel. antiquae vrb. inscr. 61, 63, 81, 165. est etiam in eodem lib. 63. quatuor litteris SERG.

STEL. Stellatina. Liuius lib. 6. c. 5. antiquae vrb. inscr. 110. et duabus litteris, ST. 239.

SVB. Suburana. Varro lib. 4. de L. L. Cicero etiam in Agraria 2. c. 29. quo in loco vi-

detur corrupte legi, *ab Ocriculana*: cum in quinque antiquis libris legatur, *ab usura nam*. unde mihi orta coniectura est, legi posse, *a Suburana*, mutatione fere nulla. Plinius lib. 18. c. 3. Festus. antiquae vrb. inscr. 117. et alibi.

TER. Terentina. Cicero pro Plancio c. 16. 17. Liuius lib. 10. c. 9. antiquae vrb. inscr. 140, 199. liber Appiani 105, 336.

TRO. vel TROMEN. Tromentina. Festus. Liuius etiam lib. 6. c. 5. scripsit, *Tromentina*, ut opinor, non, ut impressum est, *Promentina*. antiquae vrb. inscr. 207. liber Appiani 16, 177. et in lapide, qui Caictae est,

L. ATILIO. L. P. TROMEN.

VELEN. Veientina. Cicero pro Plancio c. 16.

VEL. Velina. Cicero lib. 4. ad Attic. epist. 15. et in Bruto c. 48. Horatius lib. 1. epist. 6. v. 52. Persius Sat. 5. v. 73. antiquae vrb. inscr. 162. liber Appiani 19.

VET. Veturia, hoc lapide notata, C. CASSIVS. C. F. VET.

et hoc,

SEX. APVSIVS. SEX. F. VET. et hoc,

SEX. CALPV RNIVS. SEX. F. VETVRIA.

VOL. vel VOLT. vel VOLTIN. Voltinia. Cicero pro Plancio c. 16. 17. antiquae vrb. inscr. 155. et in antiquo lapide, qui est Veneriis in turri S. Vitalis, CN. NVMERIVS. CN. F. VOL. FRONTO.

est et quatuor litteris VOLT. in Appiani lib. 484. alibi VOLTIN.

VOLTIN. et integrum
VOLTINIA.

Ex hoc numero quattuor tantum urbanae fuerunt, Palatina, Esquilina, Collina, Suburana, in quas, ut inquit Plinius lib. 18. c. 3. transferri ignominiae esset, dictae a partibus urbis, in quibus habitabant. reliquae omnes rusticae, laudatissimae, eorum, qui rura haberent: quae propria ingenuorum erant; cum urbanae libertinorum essent: ut in Asconio, et in epitome Liuiana lib. 20. Asconium autem, ubi illud in Verrem explanat, *V. et XXX. tribus*, lib. 1. c. 5. cur de nominibus Sabinarum plures tribus esse factas dixerit, mirari non satis possum; cum a Sabinis non tribus, sed curiae nomina acceperint, ut inquit Liuius lib. 1. c. 13. et Sex. Pompeius.

C. Lucceius] *C. Lucius* antea legebatur in omnibus vulgatis libris: quod etiam in antiquis video scriptum esse. verum non indiligenter a nobis obseruata Romanorum nominum ratio mendum olim patefecit. non enim duo praenomina, *Caius*, et *Lucius*, simul esse possunt: et omnino familiae nomen posteriore loco requiritur: nec video, quid commodius pro *Lucius*, reponi possit, quam *Lucceius*. quod cum mihi placuisset multis abhinc annis; postea, cum ab aliis probatam esse coniecturam nostram intellexerim, confirmor aliquanto magis in vetere sententia.

Hirrus] Et cognomen *Hirrus*, et praenomen *Caius*, indicant eum esse, quem suum in aedilitate competitorum nominauit Coelius epist. 2. Et, ut aliud ex alio, suspicor, quem legimus *Vlcillem Hirrum*

apud Caesarem lib. 1. de bell. ciu. c. 15. mutandum esse in *Lucceium Hirrum*. Hic in sequentibus senatus consulti partibus, quibus intercessum est, non affuit scribendo, fortasse quod aliter sentiret, aut ne Caesarem offenderet; in quem fieri praecidium videret: ideoque etiam intercessum est.

Curio] Tribunus plebis designatus: quo tempore fauere Pompeio contra Caesarem videbatur: idque tum historiae narrant, tum etiam argumento est, quod affuit scribendo senatus consulto, pro optimatibus, id est pro Pompeio contra Caesarem facto. adesse enim scribendo soliti sunt, qui senatus consultum fieri vellent. quod ostendit lib. 15. epist. 6.

Capito] Cognomen est et gentis Ateiae, ut hic, et lib. 13. epist. 29. cognoscitur; et Fonteiae, testimonio Plutarchi et Horatii: quorum ille in Antonii vita Fonteium Capitonem, hic eundem lib. 1. Sermon. Sat. 5. v. 32. nominat.

M. Marcellus consul] Nam Sulpicius collega aequior in Caesarem fuit, nec ei ante absolutum decem annorum spatium, Vatinia primum, deinde Trebonia lege datum, succedendum putauit, ne causa belli civilis oriretur. itaque, cum ad eum scriberet Cicero lib. 4. epist. 1. *cogno-ram*, inquit, *iam absens, te haec mala multo ante providentem, de fensorem pacis, et in consulatu tuo, et post consulatum fuisse*. Et epist. 2. eiusdem libri: *Omnia utriusque consilia ad concordiam spectauerunt*. Et epist. 3. *Absens cognoscebam, quae esset tua in hoc pestifero bello cado et praedicendo sententia, et ipse affui primis temporibus*

poribus tui consulatus, cum accuratissime monuisti senatum, collectis omnibus bellis civilibus, ut et illa timerent, quae meminissent, et scirent, cum superiores, nullo tali exemplo antea in republica cognito, tam crudeles fuissent, quicumque postea rempublicam oppressisset armis, multo intolerabiliorem futurum. — Quare meminisse debes, eos, qui auctoritatem et consilium tuum non sunt secuti, sua stultitia occidisse; cum tua prudentia salui esse potuissent. Legimus etiam in Suetonio c. 29. M. Marcello consuli Caesarem restituisse, partim per Ser. Sulpicium alterum consulem, partim per intercessores tribunos plebis.

V. F.] Vsitatus loquendi modus in ostendenda relatione. nam, V. F. quod est, *verba fecit*, idem valet, quod *retulit*, apud Frontinum de Aquaeduct.

De prouinciis consularibus] Vt succederetur iis, qui consulares prouincias obtinebant: quod generale videbatur: sed prouincia Caesaris vtraque Gallia maxime petebatur. duas autem quotannis prouincias iis decerni, qui consules fuissent, lex Sempronia iubebat: qua de re fit mentio in orat. pro domo c. 9. et de prouinciis c. 7. et lib. I. epist. 7. Retulit igitur primum consul Marcellus de consularibus prouinciis, mox de omnibus vniuerse. prior relatio valuit, quia nemo intercessit: ex quo factum est senatus consultum: de vno dixit Coelius, *senatus consultum, quod tibi misi, factum est*. posterior autem relatio, tres partes complexa, quas paullo post ostendemus, infirma fuit: quia singulis partibus

tribuni plebis intercesserunt. ideo factum de iis senatus consultum non est, (non enim hoc nomen ad ea senatus decreta pertinet, quibus interdicitur) sed senatus tantum auctoritas remansit: quae quid a senatus consulto differat, demonstratum est lib. I. epist. 2.

D. E. R. I. C.] De ea re ita censuerunt. Sic enim Probus interpretatur. eadem litterae in senatus consultis a Frontino recitatis in libello de Aquaeduct. leguntur, et apud hunc nostrum Phil. 8. c. 4. Quod L. Opimius consul verba fecit de republica, de ea re ita censuerunt.

L. Paullus] Hic initio consulatus acerrime Caesaris causam oppugnauit: ut legitur epist. 11. postea silentium Caesari vendidit, acceptis MD. talentis. Plutarchus in Caesare. nota etiam ex alia historia. Ad hunc epistolas Cicero nis habemus lib. 15.

C. Marcellus] Patruelem fuisse M. Marcelli consulis, ait Suetonius in Iulio c. 29. Dio, patruelis fuerit, an frater, ambigit. ad hunc etiam scripsit Cicero lib. 15. est autem is, qui Octauiam, Octauii, postea felicissimi Romanorum imperatoris, sororem in matrimonio habuit, ex qua Marcellum suscepit, eum, quem primo adolescentiae flore extinctum, Virgilius celeberrimo carmine deplorauit.

Inissent] Inibant Kalendis Ian. quod institutum est anno urbis DXCVII. cum inissent antea Kalendis Mart.

A. d. X. Kal. Mart. ERN. A. d. ex X. Kal. Mart.] Sic est in tribus meis antiquis libris, et in vno Sigonii, et in Mediceo. suspicor

eorum ita in locum non carere mendo, et legendum fortasse, *a. d. ex Kal. Mart.* vel potius, *ex a. d. Kal. Mart.* quod valet, *ex ante diem Kal. Mart.* nam veteres consueverunt dicere, *ex ante diem*, non, *ante diem ex*, animaduerti. exempla subiungam. lib. 3. ad Attic. epist. 17. *De Quinto fratre nuncii nobis tristes, nec varii venerant ex ante diem Non. Iun. usque ad prid. Kal. Sept.* Varro lib. 1. de re rust. *Ex ante diem VII. Idus Febr.* *ex ante diem VII. Idus Maii, ex ante diem III. Idus Sext.* *ex ante diem III. Idus Nou.* Livius lib. 45. c. 2. *Supplicatio pro concione populi indicta est ex ante diem V. Idus Oct.* cum eo die in quinque dies. Accedit Colotiani lapidis testimonium.

M. AEMILIUS. M. ANTONIVS. IMP. CAESAR. III. VIR. R. P. C.

EX. A. D. V. K. DEC. AD. PR. K. IAN. SEX.

Vt alias omittam veteres inscriptiones, quas in vnum collegit Aldus filius. Quod autem, *ex a. d. Kal. Mart.* malo legere, quam, *ex a. d. X. Kal. Mart.* infirmis in eo rationibus moueri non arbitror. Kalendarum enim Martiarum omnino designari, non X. Kal. Mart. ex eo, quod proxime supra dictum est, intelligitur: *Perspecta Cn. Pompeii voluntate in eam partem, ut eum decedere post Kal. Mart. placeret.* Maxime autem confirmat opinionem nostram id, quod sequitur paucis interiectis verbis: *Neue quid prius ex Kal. Mart. neue quid coniunctim de ea re referretur a consulibus.* Idem dies, eadem res, lib. 8. ad Attic. epist. 3. ostenditur: *M. Marcello consuli finienti pro-*

vinciis Gallis Kal. Mart. restitit quod attinet ad modum loquendi, *ante diem*, valet *ad*: non enim hoc loquendi genere mutatur is dies, qui deinde nominatur. itaque quod est lib. 12. epist. 22. *ad XIII. Kal. Ian. senatus frequens mihi est assensus:* in Phil. 14. c. 7. est, *memoria tenent, me ante diem XIII. Kal. Ian. principem reuocandae libertatis fuisse.* Et lib. 16. epist. 9. qui dies sequitur Nonas Nou. appellatur *ante diem VIII. Idus Nou.* quem VIII. Idus esse constat. Gellius quoque lib. 15. c. 28. Ciceronem dixit esse natum *ante diem III. Non. Ian.* is vero dies III. Non. Ian. vocatur lib. 7. ad Attic. epist. 5. Saepae autem imperitii librarii, cum *a. d.* non intelligerent, scripserunt *ad*, quod mendum irrepit in libros, in lapides non potuit; nec multorum vtemur testimonio: vnum vidimus apud familiarem nostrum, virum optimum et eruditissimum, Fulvium Ursinum, ita inscriptum:

CN. CINNA. MAGNO
L. VALERIO. VOLESO COS.
A. D. XIII. K. APRILIS
AD MONUMENTVM. SOCIO-
RVM
IN. CONVENTV. HABENDO.
CVRATORE
C. PETRONIO. C. F. FAL. VA-
RIA. ACTVM. EST
ET. ITA. DECREVERVNT.
LOCVM. L. SEMPRONI
D. L. HILARI. ET. OLLAS.
V. DARI. ADSIGNARI
C. PETRONIO. C. F. FAL. VA-
RIAE. CVRATORI
OB. PIVM. OFFICIVM. INDV-
STRIAM. ERGA. SOCIOS
EIVS. MONVMENTI. ET. SO-
CIVMQ. EVM. ADCIVER.

Nn 3

Quae

Quae in suo magistratu futurae essent] Cum proxime dictum sit, cum magistratum inissent, cur addatur, quae in suo magistratu futurae essent? quasi esset ignotum, Kalendas Mart. in eorum magistratu futuras, plane hoc suspicor ex margine libri, interpretationis loco appositum, irrepsisse in verba senatus consulti, valde enim mendose totum hoc senatus consultum in antiquis libris, etiam in Mediceo, scriptum est.

Referrent] Retulit Marcellus: Paullus, a Caesare emptus, tacuit.

Ex Kal. Mart.] Ex his verbis liquet, paullo ante legendum esse, ex ante diem Kal. Mart. non, vt mendose scriptum est in omnibus antiquis libris, a. d. ex X. Kal. Mart.

Coniunctim] Cum enim plura simul ad senatum referebantur, non facile omnia senatus maior pars comprobabat. ita saepe fiebat, vt vna res repudiata reliquas, quae omnino placerent, impediret. nam, cum dixisset senator, *diuide sententiam*, vt de singulis rebus referretur: orta contentione dies confumebatur, lege permittente senatoribus, qua quisque de re vellet, quamque diu vellet, dicere. itaque Festus inter impedimenta senatus consulti numerat hoc in verbo *Numerera*, cum senator diuisionem postulabat earum rerum, quae referebantur.

Vtique eius rei causa] Antiquum est, *vtique*, pro, et *vt*. ideoque in senatus consultis ex vetere consuetudine usurpatum. Phil. 9. et 14. in vtriusque extremo. Sic et Piso a, ud Gellium lib. 6. c. 9.

Per dies comitiales] Per quos haberi senatum leges vetabant. lib. 2. ad Q. Fr. epist. 2. *Consecuti sunt dies comitiales, per quos senatus haberi non poterat.* Et eodem libro, epist. 13. *Comitialibus diebus, qui Quirinalia sequuntur, Appius interpretatur, non impediri se lege Pupia, quo minus habeat senatum.* Ad Lentulum autem, lib. 1. epist. 4. iidem dies significantur iis verbis: *Senatus haberi ante Kal. Febr. per legem Pupiam, id quod scis, non potest.*

Eorum qui ERN. Qui eorum] Qui senatorum. Sic infra. sic locutus et Liuius lib. 38. c. 11. et Cato c. 145.

In CCC. iudicibus] Dixi iam, tres ordines lege Aurelia, senatum, equites, tribunos aerarios iudicasse. Sed omnes senatores, qui iudicabant, a iudiciis in senatum conuenire, ideo senatus voluit, ne per infrequentiam, quod saepe accidit, fieri senatus consultum non posset. certum enim senatorum numerum faciendo senatus consulto lex definiebat. Festus, et Dio: quorum testimonio hac ipsa de re iam vsi sumus. Iudiciis autem implicati tenebantur senatores multi. itaque ille, qui scripsit ad C. Caesarem de republica ordinanda, cuius exstat epistola, cum Sallustii fragmentis edita, (epist. 2. c. 11.) *duabus*, inquit, *rebus confirmari posse senatum puto: si numero auctus per tabellam sententiam feret. Tabella obtentui erit, quo magis animo libero facere audeat: in multitudine, et praesidii plus, et vsus amplior est.* Nam fere, his tempestatibus, alii iudiciis publicis, alii priuatis suis atque amicor in negotiis

goriis implicati, haud sane reipublicae consiliis affuerunt: neque eos magis occupatio, quam superba imperia distinuerunt. Trecentos autem ordinis senatorii iudices Plutarchus nominat in Graccho: sed hoc tempore trecenti sexaginta, electi a Pompeio tertium consule, iudicabant. docet hoc Appianus de bell. ciu. lib. 2. et Plutarchus in Pompeio. itaque miror trecentos dumtaxat nominatos, nisi si perfecti numeri potius, quam imperfecti, placuit appellatio: ut in Pisonem c. 2. dixit Cicero, *quadraginta annis*, pro triginta sex. quo loco Asconius visitatum ait fuisse Ciceroni, ut, omissa subtiliore annorum computatione, summam tempus comprehenderet: recitatque illa in Catilinam, orat. 1. c. 2. *vicefinum iam diem patimur hebescere aciem horum auctoritatis*: cum octauus decimus dies esset. Aut igitur falsum iudicium numerum hac ratione tuamur: aut deesse LX. censeamus: ut omnino sint, qui ab Appiano et Plutarcho nominantur, CCCLX.

Sex] Malim, eos. ut omnes a iudiciis abducti adessent in senatu. Sic infra locutus: *Quos eorum ex senatus consulto cum imperio in prouincias praetores mitti oporteret; eos sortito in prouincias mitti placere.*

Adducere ERN. *Abducere*] Et sententia, et Latini sermonis usus, *abducere*, videtur probare, non, ut habent omnes etiam scripti libri, *adducere*.

Ad populum, ad plebem] Ad plebem ferre, non ad populum, tribunus plebis dicebatur; quia ius conuocandi patricos non habebat: ad populum autem consules et

praetores, quibus omnes ciues edicto conuocare licuit. Liuius lib. 2. Gellius lib. 10. c. 20.

Lato opus esset] Contracte scribebant hoc totum, S. Q. D. E. R. A. P. P. V. L. O. E. quod Probus explanat, *si quid de ea re ad populum plebem lato opus esset*. Sic Liuius lib. 44. c. 17. *Senatum consulere, si qua re consulto opus esset*.

Tribuni plebis] Horum causa additum est, *ad plebem*.

Deinceps] Post eos, anno sequenti. nam eodem anno, praeter eos, legem ferre nemini licuit, non aedilibus, non quaestoribus, non aliis magistratibus.

L. V. ERN. I. V.] Antiquus Sigonii liber, I. N. ex quo mihi venit in mentem, non incommode legi posse, IN. coniunctis duabus illis litteris I, et N. ut hoc significetur, *intercessum*. nam, quae sequuntur eiusdem relationis capita, consensu quidem senatus approbata, sed, tribunis plebis intercedentibus, senatus consulti vi et nomine caruerunt. cum enim senatus decrevisset, ut L. Paullus et C. Marcellus coss. ex ante diem Kal. Mart. de prouinciis consularibus ad senatum referrent; cauere voluit, ne quis moram afferret; adiunxitque alterum caput, si quis impedisset, eum contra rempublicam facturum. Tertium caput fuit de imminuendo Caesaris exercitu, honesta praescriptione; ut a bello discederent emeriti milites, quique causas, cur missi fieri deberent, ostendissent. Quarto capite quasi praecudicium fiebat de Galliis Caesari adimendis: quippe cum senatus Ciliciam, quae consularis erat, praetoriam

Nn 4

faceret,

ficeret, vt duae tantum reliquae consulares, Gallia, et Syria, in sortem coniectae, iis, quibus obuenissent, traderentur: quod ita factum est. verum haec singula debilitauit ac sustulit intercessio: primum caput valuit: vt anno sequenti de prouinciis consularibus ad senatum referretur: cum intercessionem necessariam Caesaris amici non putarent, qui non huic senatus consulto, quo actio de prouinciis consularibus sequentis anni consulibus mandabatur, sed ei potius, quod sequentes consules de successione prouinciarum postea facerent, intercedendum intelligerent.

[*Qui potestatem habeant*] Trilunos plebis maxime designat, quorum erat intercessio: quam licuisse omnibus intercedere, qui eadem potestate, qua ii, qui senatus consultum facerent, maioreve essent, scripsit Gellius lib. 14. c. 7.

[*Intercedendi, impediendi*] Satis erat, *impediendi*: quo vno verbo et intercessio, et quidquid impedimento potest esse, continetur nam et paulo post subiunxit, *qui impedierit*, non, *qui intercesserit, impedierit*. itaque suspicatus quandoque sum, *intercedendi*, abundare. Sed hoc et dubium est, et parui refert: itaque magnopere nec affirmo, nec, si quis contra velit disputare, contenderim: liberum cuique iudicium relinquatur.

[*Quo minus ERN. Quamprimum de republica ad senatum referri*] A quo quamprimum referri? an ab eodem, quo referente hoc decernitur? at is iam retulerat, senatusque censuerat, vt sequentis anni consules ex ante diem Kal. Mart.

de consularibus prouinciis ad senatum referrent. de ceteris autem prouinciis, id est de Cilicia, deque octo reliquis prouinciis, quas praetorii pro praetore obtinerent, cum ab eodem M. Marcello relatum esset, decretum est, quod infra legitur. quare hoc de sequentis anni consulibus accipio, non vt quamprimum, cum magistratum inissent, sed quamprimum post Kal. Mart. de quo die facta mentio est in prior relatione, ad senatum referrent.

[*Contra rempublicam fecisse*] Hoc in senatus consultis versiculo utebantur, vt ab impediendo detererent.

[*Huic senatus consulto*] Senatus consulti partes *senatus consultum* vocat, vt *legem* pro legis capite in orat. pro Cluentio c. 54.

[*Auctoritatem perferibi*] Hoc quale fuerit, iam ostendimus. iterare eadem non placet.

[*De ea re*] De intercessione.

[*Referri*] A consulibus, praetoribus, tribunis plebis, quibus eorum videretur.

[*P. Cornelius*] Plebeius, cum sit tribunus plebis. Patricii vero Cornelii, Lentuli, Scipiones, Dolabellae, alii. plura diximus lib. 1. epist. 1.

[*C. Vibius Pansa*] Antea, Iulius, mendose, qui consul, mortuo Caesare, fuit cum A. Hirtio.

[*Stipendia emerita*] Emeriti stipendia milites dicebantur, qui per annos decem militassent: tuncque sacramento exsoluebantur, vt oneribus militiae vacarent.

[*Causas*] Vt morbum, infirmitatem valetudinis, aut aliquam rei domesticae difficultatem; quas ob causas abesse domo non liceret.

Luius

Liuius lib. 24. c. 56. Cum milites, qui in legionibus urbanis erant, frequentes tribunos plebis adissent, uti causis cognoscerent eorum, quibus aut emerita stipendia, aut morbus causae essent, quo minus militarent.

Hunc] Qui haec censuit ac decreuit.

Ratio habeatur] Cura suscipiatur.

In Ciliciam] Si habetur eorum ratio, qui provincias obtinent, Cilicia consularis est, cum a viro consulari Cicerone administraretur: ideoque non in hoc senatus consulto, sed in eo, quod de provinciis consularibus factum est, nominari debuit. verum, quia sit praetoria, cum decernat senatus, ut in eam proficiscatur, qui praetor, non qui consul fuerit; propterea in hoc senatus consulto reiecta, ad reliquas provincias, quas praetorii obtinebant, aggregatur. erat enim potestas senatui, quos vellet, in provincias mittendi, siue consulares, siue praetorios: et, in quas praetorii mittebantur, praetoriae; in quas consulatu functi, consulares provinciae vocabantur. id ex hoc ipso primum cognoscitur senatus consulto, quo praetorius, non consularis in Ciliciam, cui praecerat hoc anno Cicero consularis, mittitur: deinde confirmatur orat. de provinciis c. 7. potuit tamen tribunus plebis hanc potestatem eripere senatui, et consularem provinciam lata rogatione ab homine consulari ad praetorium transferre. quod obicit Clodio Tullius, factumque extra ordinem queritur in orat. pro domo c. 9. Sed ut redeam ad Ciliciam, cogitanti mihi,

cur praetoria nunc fiat, quae consularis antea fuerat, administrata per annos aliquot a tribus consularibus, Lentulo, Appio, Cicerone, visum est hoc a Pompeianis astuto consilio factum, ut consularium provinciarum numerus, una exempta, fieret angustior; coque certior spes esset adimendi Gallias Caesari: cum duas tantum consulares provincias lege Sempronia decerni per senatum oporteret. quod orationes pro domo c. 9. et de provinciis c. 7. et Caesar lib. 1. de bell. ciu. c. 6. docet: consulares autem, id est a consularibus hoc anno administratae, quattuor essent, Hispaniae, Cilicia, Galliae, Syria: (nam Macedonia, a quo tempore L. Pisoni consulari Q. Ancharius praetorius successit, praetoria fuit) nec in Hispanias mitti quisquam posset, cum eas lege Trebonia consul iterum Pompeius in quinquennium, posteaque tertium consul altera lege in alterum quinquennium, ut ait Dio, vel, ut Plutarchus, in quadriennium accepisset. reliquae tres erant: e quibus duas tantum decerni oportuit lege Sempronia. inuenta ratio est, ut ex tribus una tolleretur; praetoriamque senatus Ciliciam facere conatus est. Sed tribuni plebis, Pompeianorum arte cognita, intercesserunt. Post alterum tamen annum, Lentulo et Marcello cosl. hoc arbitrator senatus consultum, spreto tribunorum plebis intercessione, renouatum, Ciliciamque praetoriam esse factam: cum apud Caesarem lib. 1. de bell. ciu. c. 6. mentionem fieri videam de provinciis duabus consularibus, Gallia, et Syria, in sortem coniectis, quarum Gallia L. Domitio, Syria Scipioni obuenerit. quamquam

Nn 5

in

in eo loco de vna tantum Gallia vltiore intelligendum. nam citiorem senatus praetoriam fecit. id ex lib. 16. epist. 12. cognoui, scribente Cicerone, vltiorem Domitio Galliam, Confidio autem, quem scimus consulem non fuisse, citiorem obtigisse.

In octo reliquis prouinciis] Praetoriae octo prouinciae sunt, Macedonia, Ionia, Asia, Sicilia, Sardinia, Bithynia, Creta. octauam opinor fuisse Mauritaniam: cuius partem Iuba rex possidebat: alteram partem Romanis paruissse cur non putem? cum Caesar lib. 1. de bell. ciu. c. 6. ita scripserit: *Saltem de reliquis rebus ad senatum refertur, tota Italia delectus habeantur; Faustus Sulla propraetor in Mauritaniam mittatur.* Africae vero partem illam, in qua Carthago fuit, Pompeio cum vtraque Hispania traditam esse, Plutarchus narrat. Pontus cum Bithynia, Corsica cum Sardinia coniungebatur.

Praetorii pro praetore ERN. *propraetores]* Cum imperio tamen omnes: quod belli gerendi causa necessarium fuit: de quo Caesar his verbis: *In reliquis prouinciis praetores mittuntur, neque expectant, quod superioribus annis acciderat, ut de eorum imperio ad populum feratur.* Et hic proxime sequitur, *neque in prouincia cum imperio fuerunt.* In vulgatis, *praetorii pro praetore.* fortasse legendum, *praetorii pro praetoribus.* quod postulare videtur vsus Latinae linguae: et a contracta scribendi ratione manare mendum facile potuit.

Collegium primum] Significantur qui proxime praetores fuerunt:

qui, si praeteriti numerentur, primi occurrunt. malim tamen, *proximum:* quomodo locutus est infra.

Is numerus] Nouem, qui profiscerentur in octo prouincias praetorias, et vnam Ciliciam, quae hoc anno regebatur a Cicerone consulari.

Confidentiam] Ut confiderent homines, velle Pompeium potentiae Caesaris obsistere, contra quam antea fecerat: nam anno proximo tertium consul contenderat, ut decem tribuni plebis legem ferrent, ut absenti Caesari consulatum petere liceret: quod antiquis legibus interdictum erat.

Ante Kal. Mart.] Quo die primum ut frequentis anni consules de prouinciis consularibus referre inciperent, senatus decreuerat: ut o senatus consulto proxime recitato cognoscitur.

Sine iniuria] Fieret enim iniuria, si ante Kal. Mart. quem diem relationi primum senatus concesserat, de prouinciis consularibus, in quibus erant Galliae, statueret. iam enim ostendi, cum de successione consularium prouinciarum referretur, duas tantum significari Gallias, et Syriam, cupientibus optimatibus Hispaniarum imperium Pompeio conseruari; Caesaris autem opes, ademptis Galliis, imminui.

Se non dubitaturum] Quod hominibus confidentiam attulit, his enim verbis animo se contra Caesarem egregie paratum ostendebat.

Intercederent] Intercessum est a Curione tribuno plebis, quod iniquum videretur, ei successorem mitti ante tempus. epist. 13.

Hac

Hoc nihil interesse] Ostendit, si quis intercesserit senatus consulto, quod anno sequenti de prouinciis consularibus factum iri constabat, id Caesaris opera factum iri: quod idem fore, ac si Caesar parere senatui noller. iam enim antea coniecerat illam vocem in disputando, omnes oportere senatui dicto audientes esse. epist. 4.

Inquit alius] Tentabant senatores Pompeii potentiam his interrogationibus; cum eius voluntatem, naturali simulationis inuolucro testam, elicere vellent.

Exercitum habere] Et Gallias retinere cum exercitu, et eodem tempore consul designari: quod anno proximo, ipso Pompeio tertium consule pro Caesare pugnante, populus iusserat.

Clementer] Leniter et placide. opponi enim a Cicerone video *clementer*, et *iracunde*, lib. 2. de Fin. c. 4. *Etsi satis*, inquit, *clemens sum in disputando, tamen interdum soleo subirasce*. Non enim Pompeius iracunde respondit, quamquam interrogaretur satis arroganter: cum non esset ad iracundiam natura propensus.

Fustem mihi impingere] Quod esse turpissimum nemo negabit. tale igitur quiddam Caesar committet, si et consul esse, et exercitum retinere volet. qui enim consul esse vult, exercitum dimittit, priuatusque urbem ingreditur. Improbatur hic Pompeius eam legem, quae ut ferretur, anno proximo consul ipse operam dederat, ut absentis Caesaris in petitione consulatus ratio haberetur. lib. 6. epist. 6.

Esse negotium] Esse, quod ageret cum Caesare, id est contra Caesaris voluntatem.

Vt aut maneat] In Gallia, pro rogato ultra decennium imperio. quod si concederetur; nolle se consulatum petere affirmabat, nec absentis sui rationem haberi; quod tamen ei lex dederat. Sin hanc Pompeiani conditionem recusarent, eumque omnino vellent non modo expleto decennio, lege concessa, sed etiam ante, decedere: ipso pariter hoc, ut iniquum, recusabat, ferebatque alteram conditionem, ut, si consul designatus esset, tum decederet. vtraque autem conditione Caesar imperii perpetuitatem quaerebat, qui vereretur id, quod inimicos ei minari solitos Tranquillus refert, ne, simul ac priuatus esset, ob res in consulatu contra leges moremque maiorum actas in iudicium vocatus opprimeretur. Tranquillus c. 30. sic: *Alii, timuisse, dicunt, ne eorum, quas primo consulatu aduersus auspicia, legesque, et intercessionem gessisset, rationem reddere cogeretur: cum M. Cato identidem, nec sine iurando, denunciaret, delaturum se nomen eius, simul ac primum exercitum dimisisset: cumque vulgo fore praedicaret, ut, si priuatus redisset, Milonis exemplo, circumpositis armis, causam apud iudices diceret. Quod probabilius facit Asinius Pollio, Pharsalica acie caesos profligatosque aduersarios prospicientem, haec eum, ad verbum, dixisse referens: Hoc voluerunt: tantis rebus gestis, C. Caesar condemnatus essem, nisi ab exercitu auxilium petissem. Idem confirmat Coelius epist. 14. cum ait: Caesari persuasum est, se saluum*

vum esse non posse, si ab exercitu recesserit.

Hoc anno] Quo anno? an hoc, quo scribitur epistola? non petebat Caesar, neque legitimus hic erat ad petendum annus: cum inter duos consulatus decem anni interponebantur, quod a Sulla dictatore ad Caesarem dictatorem servatum est, excepto anno, cum, ob seditiones domesticas, Pompeius tertium consul sine collega creatus est. Ergo, *hoc anno*, interpretor, eo, qui et imperii Gallici, et post primum consulatum Caesari decimus erat: quo quidem anno, quia necesse erat, ut e Gallia decederet consulatus petendi causa, quem absentibus petere non licebat; ideo curaverat atque effecerat, ut decem tribuni plebis Pompeio III. consule legem ferrent, ut absentis Caesaris in petitione consulatus ratio haberetur, atque hoc Pompeius ipse, ignarus ea lege sibi perniciem strui, vehementer laboravit. lib. 6. epist. 6. et lib. 7. ad Attic. epist. 3.

Cadere non posse] Fortasse non assequetur, quod vult: nihil tamen, cum bene de republica sentiat, suae dignitatis amittet.

Curio] Designatus tribunus plebis, tunc quidem, ut videbatur, bene erga rempublicum animatus: de quo scriptum est epist. 4. *Ut spero, et volo, et, ut se feri ipse, bonos et senatum moleat.* Postea tamen Caesaris causam ita defendit acriter, ut auctor in primis et origo belli civilis existerit.

Mibi suo munere negotium imposuit] Quia benignus et liberalis Curio fuit in Coelium, negotium ei, id est gravem curam ludorum dandorum suo munere imposuit. Similiter Plautinus ille senex in Trin. Act. 2. Sc. 2. v. 108.

— *In benignitate hoc repperi negotium.*

Ad ludos] Quos iam Curio dederat patri mortuo: itaque, cum Africanis amplius non egeret, donavit eas Coelio aedili curuli designato ad sequentis anni Romanos ludos.

Africanae] Donavit ei Curio decem Africanas pantheras, et decem Graecas, id est, e Cilicia missas a Parisco. Africanas hic tantum Coelius nominat, quia formosiores: vtrasque in epist. 9.

Potuit supersederi ERN. *superfedere*] Sic antiqui libri, non, ut impressi, *superfederi*. oportuit, inquit, supersedere a ludis dandis, nam *potuit*, pro *oportuit*, interdum Cicero dixit, ut lib. 2. ad Attic. epist. 9. *Orbis hic in republica est conversus: citius omnino, quam potuit.* Et ad eundem epist. 16. eiusdem libri: *Potuerit intercedi, nec ne, nihil ad se pertinere.*

Bestiarum] Pantherarum.

Syngrapham] De qua epist. 2. 4. 9. 11.

Ad me pertinere] Miserat eos Coelius, ut e syngrapha Sittiana pecuniam exigerent. epist. 4. et 9.

EPISTO.